

Ob stoletnici prof. Čokla

Prof. dr. Andrej BONČINA

100 let profesorja Čokla naravnost spodbuja k razmišljanju o času v gozdu in gozdarstvu. Nikoli ne stopimo v isti gozd, bi lahko rekli. V prostoru ni dveh enakih gozdnih ekosistemov; tudi sami ekosistemi se stalno spreminjajo. Ali so zato sploh še isti?

velike in dramatične v manjšem prostoru, medtem ko so v večjem prostoru komaj opazne.

Če bi posegli daleč nazaj, potem pri razmišljanju o razvojnih spremembah gozdov ne bi mogli mimo Alojza Šerclja (1996) in njegovega dela Začetki in

Slika 1: Nikoli ne stopimo v isti gozd

Spremembe v gozdovih lahko opazujemo na različnih časovnih ravneh. Lahko nas zanimajo tiste, ki se zgodijo v nekaj sekundah, ali pa one, ki trajajo tisočletja. Spremembe so tudi dnevne, lahko pa opazujemo periodičnost pojavov v nekoliko daljšem obdobju. Opazni so sezonski pojavi, ki so povezani z vegetacijsko dobo, letnimi časi. Gozdarji se zanimamo predvsem za razvoj dreves in sestojev. Od klice do zrelega odraslega drevesa, od mladja do optimalne faze, od čakalca v prebiralnem gozdu do zmagovalca. Takšni cikli trajajo desetletja in tudi več od stoletja. Prav ta posebna in dolga časovna dimenzija je zaznamovala gozdarje in gozdarstvo. Aktivna doba gozdarja je nekaj desetletij in v tem obdobju vpliva na razvoj gozdov. Vendar je to enako daljši pomladitveni dobi, mogoče v altimontanskih smrekovih gozdovih na Pokljuki. Zaradi dolgih časovnih ciklov gozdnih sestojev smo tudi gozdarji v primerjavi z drugimi pogosto bolj previdni, zadržani, včasih konzervativni ali pa vsaj drugačni od vseh, ki bi radi na hitro nekaj spremenili, predručajili, ne da bi pomislili na posledice. Po drugi strani pa vpliv gozdarja na gozdove še zdaleč ni majhen, če pomislimo, da se recimo v petdesetih letih lahko obrne celotne lesna zaloga gozdnih sestojev, kar pomeni, da je skupni posek v tem obdobju enak začetni lesni zalogi.

Čeprav so zaradi narave procesov spremembe gozdnih sestojev postopne in počasne, pa so te spremembe v daljšem časovnem obdobju lahko izrazite. Pomemben je tudi prostorski okvir, v katerem opazujemo razvoj gozdov v času; spremembe so lahko

razvoj gozdov na Slovenskem. Če pa se ozremo nazaj v obdobje izpred nekaj desetletij do dobrega stoletja, potem lahko izpostavimo tri spremembe, ki so relevantne na nacionalni ravni ali celo širše.

Prvi tak fenomen, ki ga velja izpostaviti, je ponovna ogozditev Krasa. Čeprav se marsikje površina gozda povečuje, pa je povečevanje gozdne površine na Krasu nekaj posebnega, je rezultat za takratni čas v širšem evropskem prostoru izjemne akcije gozdarske stroke, zbrane v Gozdni direkciji v Gorici, in pa, nekoliko kasneje, znatnih socialnih sprememb, ki so se odražale v rabi zemljišč, povezanih predvsem z opuščanjem intenzivne paše. Po podatkih iz zemljiškega katastra in karte z imenom Carta corografica del Litorale je bila nekdanja gozdnatost tega območja le 19 %, na pravem Krasu še manjša, sedanja pa presega 55 % (Šebenik, Bončina 2004). Nekdaj goli Kras se je spremenil. Ogozditev Krasa se zdi poučen primer, ki kaže, da je treba gozd in gozdno vegetacijo obravnavati dinamično in povezano s socialnoekonomskimi dejavniki. Ob takšnem privzgojenem gledanju težko razumemo poglede, ki sem jih zasledil, da bi morali ohranjati značilno nekdanjo kamnito podobo. Podoba gozdov in gozdnate krajine je vendar odraz aktualnih socialnih razmer in če se te spremenijo, se spremeni tudi podoba gozdov in celotne krajine. Zato je zahteva po ohranitvi nekega stanja podobna zahtevi, da bi ptico ustavili v letu.

Drug opazen in značilen primer spremembe gozdov v Sloveniji je spreminjanje drevesne sestave.

Gozdarstvo v času in prostoru

Omejil se bom na naravno drevesno vrsto, ki je graditeljica obseženih gozdov pri nas, to je jelka – *Abies alba*. Podatki o spreminjanju njenega deleža v gozdovih v Sloveniji so dramatični – od 19 % leta 1947 na 7 % v lanskem letu (Anonymus 1947, Poročilo ZGS 2006). Podatki o debelinski strukturi jelke pa kažejo njeno nadaljnje zmanjševanje (Ficko, Bončina 2006). Možnosti njenega ohranjanja so večje v gozdovih jelovij s praprotmi kot v dinarskih jelovo-bukovih gozdovih. Značilen primer za slednje je enota Leskova dolina v Snežniških gozdovih, kjer je opazno izrazito staranje populacije jelke (Bončina, Diaci, Gašperšič 2003). Na pomlajevanje jelke in obnovo jelovih gozdov so ključno vplivali veliki rastlinojedi, predvsem pa populacija jelenjadi; ta vpliv je še vedno znaten in pereč.

Ena od nalog za gozdarje bo ohraniti jelko. Prikazovanje še znatnega deleža jelke v lesni zalogi gozdov nekaterih gospodarskih enot zamegljuje zaskrbljujočo prihodnost jelke, saj gre dostikrat za stare jelke velikih dimenzij, ki razvojno niso tako pomembne. Za njeno ohranitev je pomembno ustrezen pomladek jelke, ki bo uspešno vraščal v sestoje.

Zgodba o jelki nas uči, da na razvoj gozdov vplivajo mnogi dejavniki – največkrat vzajemno povezani – socialni, družbeni, gozdnogospodarski, lovnogospodarski, opozarja nas, da statičen pogled na gozdove ni ustrezen, opominja pa tudi na našo odgovornost – strokovno in etično. Spoznanje o razvoju gozdov - z jelko ali brez nje - je enostavno; in sicer, da so sedanji gozdovi rezultat dosedanjega razvoja in da je prihodnji razvoj gozdov odvisen od sedanjega. Z ukrepi na področju gojenja in lova torej lahko pomembno vplivamo na strukturo in sestavo

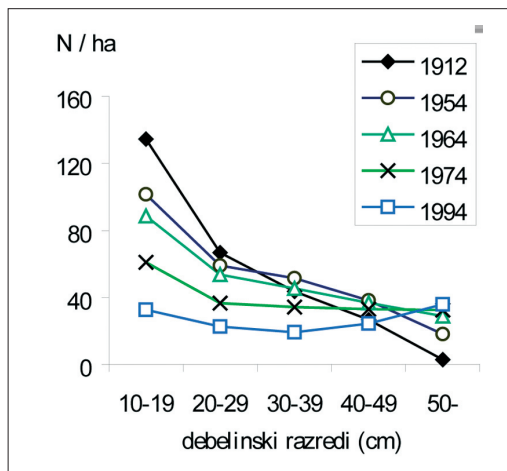
gozdnih sestojev za dolga desetletja naprej. Ali tudi z jelko – bo pokazal čas.

Tretja opazna sprememba gozdov zadeva lesno zalogo in njeno debelinsko strukturo. Gozdna površina se je od druge vojne do danes stalno povečevala. Za razumevanje razvoja gozdov je pomembno, kako se je lesna zaloga spreminjala na hektar, kar je seveda odvisno od prirastka in poseka. V tem razvoju opazimo štiri značilne etape:

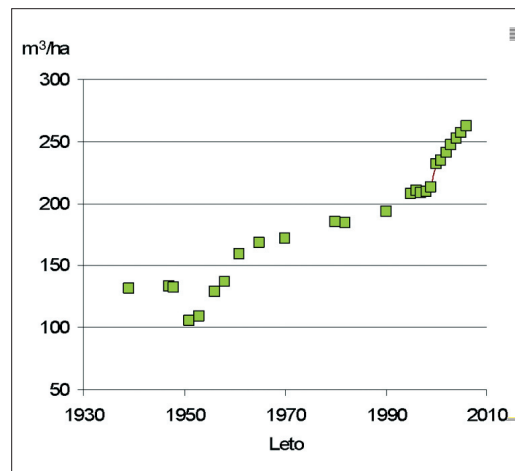
- Obdobje planskega gospodarjenja od konca druge vojne do petdesetih let. V tem obdobju so bile sečnje visoke, znatno so presegle prirastek gozdov.
- Obdobje od petdesetih do konca osemdesetih let. To je obdobje postopne akumulacije lesne zaloge, posek je bil nekoliko nižji od prirastka.
- Obdobje od konca osemdesetih let do konca devetdesetih let; to je obdobje večja akumulacije lesne zaloge, načrtovani poseki - še bolj pa njihova realizacija - je znatno nižja od prirastka gozdov. Razlogov za to je več.
- Obdobje od 2000 do danes. V tem obdobju opazimo postopno povečevanje načrtovanega in realiziranega poseka.

Če se omejimo samo na površino, ki je bila tudi nekdaj gozd, potem ugotovimo, da se je lesna zaloga povečala od približno 100 m³/ha okoli leta 1950 na 307 m³/ha danes. V istem obdobju se je debelinska struktura okrepila. Količina debelega drevja se je v obdobju 1970-2000 povečala od 17,3 na 70,7 m³/ha, in količina srednje debelega drevja od 83,2 na 143,2 m³/ha (Poljanec 2007).

Te spremembe kažejo uspeh načrtnega gospodarjenja. Hkrati pa se zastavljajo vprašanja o prihodnjem razvoju gozdov. Bolj kot do sedaj sta pomembni tudi

Slika 2: Razvoj debelinske strukture jelke v GGE Leskova dolina v obdobju 1912-1994 (prirejeno po Bončina, Diaci, Gašperšič 2003)

Slika 3: Razvoj lesne zaloge gozdov v Sloveniji v obdobju 1939-2006 (uporabljeni različni viri podatkov)

obnova zalog in nega. Ponekod bo namesto izrazite akumulacije potrebno vzdrževanje ustrezne strukture lesnih zalog – z obnovo in nego, ponekod pa bo akumulacija še vedno pomembna. Odločitve morajo biti vsekakor prostorsko diferencirane. Vsako poenostavljanje in uniformiranje je odveč in napačno.

Nacionalni gozdni program opredeljuje oceno optimalne lesne zaloge v Sloveniji okoli 330 m³/ha. Verjetno zaradi gozdarske politike potrebujemo okvirno vrednost, vendar je z vidika stabilnosti funkcioniranja gozdov in zagotavljanja učinkov pomembna tudi njena struktura. Gre za vprašanje, kakšna bo horizontalna struktura gozdov in kakšna bo drevesna sestava, ali bodo končne lesne zaloge dosegle ciljne vrednosti, ki so nekje, denimo med 400 in 1000 m³/ha, ali bodo zasnove sestojev takšne, da bodo zagotovljeni učinki gozda. Za ustrezne odgovore na zastavljena vprašanja mora poskrbeti gozdnogospodarsko načrtovanje z usmerjanjem razvoja gozdov – diferenciranim glede na naravne razmere in mnogonamensko vlogo gozdov. Ob različnih pogledih na prihodnje gospodarjenje z gozdovi - zasebnimi in še bolj z državnimi - se zdi, da bo zasnova sonaravnega gospodarjenja na preizkusu.

Vse omenjene spremembe opozarjajo, da moramo razumeti gozdove kot dinamične sisteme. Gozdarji lahko pomembno vplivamo na njihov razvoj. Zato velja opozoriti še na zgodovinsko dejstvo, ki zadeva razvoj gozdov in gozdarstva na Slovenskem. Stoletje in leto nazaj so izšla navodila za urejanja snežniških gozdov, s katerimi je avtor Heinrich Scholmmayer vpeljal način dela z gozdnimi sestoji, ki ima elemente kontrolne metode. Pred njim so že nekateri drugi uredniki opozarjali na pomen spremljave in prilagajanja gospodarjenja. Kontrolna metoda ali adaptivno upravljanje, kot jo pogosto imenujemo, je ključni način ravnanja z gozdnimi ekosistemi. Zanimivo je, da še vedno obstajajo predsodki o takšnem postopku. Zmotno je mnenje, da je kontrolna metoda zasnovana le na mehkih informacijah. Nikakor ne - jih pa v primerjavi z drugimi pristopi znatno bolj upošteva. Za kontrolno metodo so pomembne seveda kvantificirane informacije, podatki, s katerimi beležimo odzive gozdov na izvedene ukrepe, podatki, ki kažejo spremembe drevesne sestave, debelinske strukture, pomlajevanja, spremembe kvalitete in podobno. Najprej je torej presoja in nato naslednji korak – odločitev – načrt za naprej. Takšna postopnost je skladna z naravo gozdnih ekosistemov.

V času se ne spreminjajo samo gozdovi, ampak tudi zahteve družbe do gozdov. Verjetno so spremembe zahtev celo hitrejše od sprememb gozdnih sestojev samih. Sestoji, ki jih danes uvajamo v obnovo, so nastali v drugačnem okolju. Kakšne zahteve so imeli takrat, kakšne cilje so si postavljali in ali so razmišljali o pri-

hodnosti? Podobno vprašanje si lahko zastavimo tudi danes: kakšen bo pomen gozdov v prihodnosti, kakšni naj bodo gozdovi za prihodnost? Zahteve do gozdov se v splošnem povečujejo, postajajo bolj raznovrstne, pojavljajo se povsem nove kot je vloga gozda za sequestracijo CO₂. Za gozdarje je pomembno, da zahteve smiselno preoblikujemo v cilje, ki jih potem upoštevamo pri ukrepanju. Zaradi narave procesov se lahko le delno prilagajamo novim zahtevam, saj gozdov ne moremo »frizirati« po trenutni modi, zagotoviti je treba varnost in stabilnost funkcioniranja. To pa zagotavljajo naravni gozdovi s sonaravnim gospodarjenjem.

V sto letih se je na področju gozdarstva spremenilo še marsikaj drugega. Zagotovo bi bilo zanimivo razpravljati o organiziranosti gozdarstva v zadnjem stoletju. Ali je bila tudi prej prisotna in opazna takšna delitev interesov znotraj gozdarstva, kot jo zaznavamo danes: ne zaradi posameznikov, ampak pogosto zaradi organizacijskih rešitev, ki, vsaj nekatere, silijo h konfliktom. Ali so zadeve urejene, ustrezne, ali jih je moč dopolniti in izboljšati? Vprašanje zastavljam vsem nam, saj organizacija pomembno vpliva na uspešnost in prepoznavnost stroke in seveda tudi na razvoj gozdov.

Za konec. Ko govorimo o času v gozdu in gozdarstvu, ne morem mimo znane delitve starosti sestojev in dreves na fizično in razvojno. Razliko lahko ponazorim kar na primeru današnjega slavljenca. Mogoče je njegova fizična starost 100 let res nekaj posebnega. No, glede na vitalnost in živahnost pa lahko pripomnim, da je njegova razvojna starost znatno pod številko 100. Čestitke prof. Čoklu ob visokem jubileju še enkrat.

Viri

- Anonymus, 1947. Inventarizacija gozdov 1946 in 1947. LR Slovenija.
- BONČINA, A., DIACI, J., GAŠPERŠIČ, F., 2003. Long-term changes in tree species composition in the Dinaric mountain forests of Slovenia. *For. Chron.*, 79, 2: 227-232.
- FICKO, A., BONČINA, A., 2006. Silver fir (*Abies alba* Mill.) distribution in Slovenian forests. *ZbGL* 79: 29-35.
- POLJANEC, A. 2007. Strukturne spremembe gozdov v Sloveniji v obdobju 1970-2005. Tipkopis. BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire.
- Poročilo ZGS, 2006. Poročilo o delu Zavoda za gozdove Slovenije za leto 2006. Poročilo Zavoda za gozdove Slovenije o gozdvih za leto 2006. Zavod za gozdove Slovenije, Ljubljana.
- ŠEBENIK, D., BONČINA, A., 2004. Spreminjanje gozdnatosti kraškega gozdnogospodarskega območja v obdobju 1830-2000. *GozdV* 62, 9: 355-366.
- ŠERCELJ, A., 1996. Začetki in razvoj gozdov v Sloveniji. *Dela*, 35, Slovenska akademija znanosti in umetnost.